

GYERMEKVÉDELEM ÉS ÚJ KÖZÖSSÉG-TÍPUSOK MAGYARORSZÁGON

REPPONI FELÍCIA LAURA
PhD-hallgató (KRE ÁJK DI)

1. Bevezetés

A gyermekvédelem fontosságát mi sem mutatja jobban, minthogy a felméréseken¹ alapuló becslések szerint minden harmadik gyermek igényel valamilyen intézményes gyermekvédelmi beavatkozást a magas látencia ellenére is, továbbá a gyermekek helyzete méltán tükrözi a társadalom állapotát. „A társadalomnak minden történelmi időszakban közvetlen érdeke fűződik ahhoz, hogy a gyermekek az adott kultúrkörben az elvárt fejlettségi szintet elérjék. [...] A mindenkori társadalmon, annak berendezkedési módján áll, hogy a gyermekek fejlődésének segítségét mennyire tekinti saját érdekének, és azt kulcsértéknek fogadja-e el, ebből következően intézményei útján (család, óvoda, iskola, szociális szervezetek) mit tesz értük gazdasági, biológiai, nevelési, egészségügyi, közművelődési, jogi és igazgatási téren.”² Másfelől a közvéleményt is rendszeresen foglalkoztatják a gyermekvédelemmel kapcsolatos kérdések: a média is gyakorta napirendjére tűzi a terület egyes szegmenseit, leginkább a gyermekvédelmi rendszer hiányosságairól tudósítva, vagy éppen a hatékony programokat bemutatva.

A gyermekvédelmi tevékenységek a családok megsegítésére, adott esetben a család funkciójának pótlására irányulnak,³ így a *személyesség elve* szempontként merül fel az ellátások megszervezése során is. „A nevelőotthonok feladatai a következőkben foglalhatók össze. Először is otthont nyújt az állami gondoskodásra szoruló gyermekeknek. Biztosítja a gyerekek testi, értelmi, erkölcsi és szellemi fejlődését, valamint segíti a gyermek és családja közötti kapcsolat rendezését. Gondoskodik a nevelőotthonban élő fiatalok pályaválasztásának előkészítéséről, az önálló életre való felkészítésről, és az utógondozásról.”⁴ A gyermekvédelmi ellátórendszer működése meghatározza

1 KSH Magyarország 2018., www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2018.pdf (2019.10.15.)

2 VECZKÓ József: *Gyermekvédelem pszichológiai és pedagógiai nézőpontból*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2007, 55

3 HANÁK Katalin: *Társadalom és gyermekvédelem*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983, 19

4 Rákó Erzsébet: *Gyermekvédelmi intézményekben elhelyezett gyerekek életkörülményei*.

tehát, hogy az abból kikerülő fiatalok később sikeresen boldogulnak-e, képesek lesznek-e az önálló életvitel folytatására.⁵ A rendszer főbb diszfunkciói közt említhető a szakemberek és elismertségük hiánya, továbbá az egységes fogalmi rendszer kereteinek kidolgozottságának részlegessége.⁶

Az utóbbi időszakban egyre hangsúlyosabbá váltak a családok támogatására irányuló intézkedések, továbbá a nemzetközi követelményekhez igazodóan a bentlakásos – gyermekvédelmi intézmények kiváltására irányuló törekvések, ennek körében a nevelőszülői hálózatok erősítésére – mint például a hivatásos nevelőszülői intézmény létrehozására – és a gyermekotthonok lakásotthonokkal történő kiváltására került sor.⁷ A gyermekvédelmi szakemberek körében és a szakirodalomban is heves vitákat váltanak ki ezen intézkedések.

Az egyházi és civil szervezetek szinte a gyermekvédelem intézményesülése óta (sőt, még azt megelőzően is) aktívan szerepet vállalnak a gyermekek és a családok megsegítésében.⁸ Napjainkban is számos szervezet tevékenykedik a területen: egyre több modellprogram jelenik meg, és egyre nagyobb szerepet kapnak a társadalmi felelősségvállaláson, összefogáson alapuló kezdeményezések is.

A kutatásban arra keresem a választ egyfelől, hogy a személyesség milyen módokon jelenik meg a gyermekvédelemben, másfelől pedig, hogy hozzájárul-e annak hatékonyabbá tételében. E körben sor kerül a magyar gyermekvédelmi rendszer főbb ismérveinek vizsgálatára, a személyes gondoskodást nyújtó intézmények jellemzésére, a de-institucionalizáció megnyilvánulásainak elemzésére, továbbá néhány példaértékű jó gyakorlat felsorakoztatására is.

2. A magyar gyermekvédelmi rendszer főbb jellemzői

2.1. A gyermekvédelem fogalmának megközelítési módjai

A gyermekvédelem multidiszciplináris volta mellett széles tevékenységi körrel rendelkezik, szerteágazó témakörökre reagálva. Bár alapvetően állami feladat,

Szeged, Belvedere Meridionale, 2014, 62.

5 KSH: Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig, 2012: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/allamigondoskodas.pdf (2019. 09.23.)

6 BÁLINT Miklós: Hiányosságok a szakellátásban – a gyermekek másodlagos veszélyeztetése. *Kapocs*, 2014/4., 2-13.

7 KRÉMER Balázs: A szociális szolgáltatások modernizációja: közpolitikai trendek, elvek, irányok. *Kapocs*, VII. évf. 6. sz.

8 VECZKÓ József: *A gyermekvédelem pszichológiai és pedagógiai alapjai*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1990

több intézmény is folytat gyermekvédelemhez kapcsolódó tevékenységeket.⁹ Tágabb értelemben véve beletartozhat minden körülmény, amely a gyermekkel történik születésétől a felnőtté válásáig, szűkebb értelemben a védelemre szoruló gyermekekhez kapcsolódó állami tevékenységet takarja.¹⁰ Emellett „a társadalom kultúraátadó – és fejlesztő tevékenységének része, amelyben a biológiai, anyagi, egészségügyi, művelődési (ezen belül elsősorban pedagógiai és pszichológiai), szociális, pszichés, jogi és igazgatási feltételek komplex biztosításával segíti, intézményein keresztül szervezi, hogy a felnövekvő nemzedékek pozitív természeti és szociokulturális hatásokban részesüljenek, így megteremtődjenek annak a feltételei, hogy az egyének elérhessék személyiségfejlődésük felső határát, majd az érett felnőttiséget”.¹¹

A gyermekvédelem korrekciós intézmény, feladatát tekintve két viszonyrendszer különíthető el: egyfelől társadalmi szinten a társadalmi integráció és kohézió elősegítése a célja az egyenlőtlenségek csökkentésével, másfelől pedig a gyermek szintjén a harmonikus fejlődést segíti az adott gyermek hátrányainak leküzdésével. Egyes esetekben a családot helyettesítheti, azonban a családi szeretetet és identitást nem tudja pótolni.¹²

„A gyermekvédelem tehát olyan, a gyermekek és a családok számára esetleges és kívülről meghatározott társadalmi intézmény, amelyik a társadalmi integráció és a személyes fejlődés szempontjait próbálja egymást kiegészítő módon összhangba hozni, mégpedig azokban a szituációkban, konkrét esetekben, amikor ezek egymást hiányállapotok vagy károsító tényezők közepette nagymértékben akadályozzák.”¹³ Domszky András az alábbi ismérveit említi továbbá a gyermekvédelmi rendszernek: intézményesülés és intézménytelenítés együttes jelenléte, szakmai háttér és módszertani építkezés, a változásokhoz való alkalmazkodás képessége, meglátása szerint ezek szoros kapcsolódása szükséges a hatékony működés elérése érdekében.¹⁴

„A gyermekvédelmet nemcsak az jellemzi, hogy gyermeket véd, hanem az is, hogy egyike a társadalom közfeladatainak. A magán- és közszféra

9 VECZKÓ (1991) i.m. 102.

10 HERCZOG MÁRIA: *A gyermekvédelem dilemmái*. Budapest, Pont Kiadó, 1997, 11-12.

11 Veczkó (2007) i.m. 64.

12 Bővebben lásd: RÁCZ Andrea: *Gyermekvédelem a változás-elmélet tükrében. Metszetek*, 2016/4., továbbá DOMSZKY András: *Módszertani levél. A gyermekotthonok működésének szabályairól és követelményeiről*. Budapest, OCSGYI, 1999

13 DOMSZKY András: *A gyermekvédelmi módszertan társadalmi konstrukciója. A módszertan mint változáskövetés. Kapocs*, 2001/3., 4.

14 Uo.

történelmi különválásának egyik elemeként a gyermekek problémáinak kezelését szolgáló meghatározott feladatok átkerültek a magánügy köréből a közügy kategóriájába, és így biztosításuk a szervezett társadalom feladatává vált. Ma a gyermekvédelemért az államot terheli az elsődleges felelősség, még akkor is, ha nem kormányzati szereplők is részt vesznek benne. Ezen túlmenően a gyermekvédelem nem egyszerűen a köz által végzett tevékenység, hanem olyan cselekvés, amelyet meghatározott közcélok érdekében folytatnak.”¹⁵

Az állami szerepvállalás követelményét az 1991. évi LXIV. törvény által kihirdetett, a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény (a továbbiakban ENSZ Gyermekekjogi Egyezmény) 3. cikkének 2. deklarálja: „Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy a gyermek számára, figyelembe véve szülei, gyámjai és az érte törvényesen felelős más személyek jogait és kötelességeit, biztosítják a jólétéhez szükséges védelmet és gondozást, e célból meghozzák a szükséges törvényhozási és közigazgatási intézkedéseket”. Ez tehát magában foglalja az intézmények számára alkalmazandó szabályok megalkotását is.¹⁶

Ehhez igazodóan az Alaptörvény XVI. cikke (1) bekezdésében kimondja a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogot biztosítja. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.) célja pedig: „hogy megállapítsa azokat az alapvető szabályokat, amelyek szerint az állam, a helyi önkormányzatok és a gyermekek védelmét ellátó természetes és jogi személyek, továbbá jogi személyiséggel nem rendelkező más szervezetek meghatározott ellátásokkal és intézkedésekkel segítséget nyújtsanak a gyermekek törvényben foglalt jogainak és érdekeinek érvényesítéséhez, a szülői kötelességek teljesítéséhez, illetve gondoskodjanak a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzéséről és megszüntetéséről, a hiányzó szülői gondoskodás pótlásáról, valamint a gyermekvédelmi gondoskodásból kikerült fiatal felnőttek társadalmi beilleszkedéséről”.¹⁷

Fontos tehát, hogy a gyermekvédelem, mint társadalmi intézmény reagálni tudjon a társadalmi és gazdasági változásokra, amelyek koronként és területileg (az országok fejlettségi szintjének függvényében) is változóak. A gyermekvédelem 21. századi kívánalmai közt Szikulai István az alábbi négy

15 Szöllősi Gábor: A gyermekvédelmi probléma mint társadalmi konstrukció. *Esély* 2003/2., 84.

16 UNICEF: *Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához*. Budapest, Család, Gyermekek, Ifjúság Egyesület, 2007, 29.

17 Gyvt. 1.§ (1)

területet említi meg: szakmapolitikai kihívás, jogi szabályozás fejlesztésével kapcsolatos kihívás, szakmafejlesztési kihívás, rendszerfejlesztési kihívás. Az ezen kihívásokra adott hatékony válaszok emelhetik a professzionalizmust, színvonalasabbá tehetik az ügyek elintézését, ezáltal megalapozhatják a minőségbiztosítást, továbbá az ún. „szolgáltató gyermekvédelem” irányába mozdíthatja el a rendszert.¹⁸

Az újonnan jelentkező gyermekjogi kihívások pedig az alábbi öt pontban foglalhatók össze: „a jogtudatosság és a jogismeret szintjének folyamatos és általános növelése; a valóban gyermekközpontú igazságszolgáltatás és jogszolgáltatás működtetése; a digitális technológia, média rejtette lehetőségek és veszélyek megfelelő kezelése; az úton lévő, menekült, migrációs háttérű, kísérő nélküli kiskorúak jogi helyzete, a gyerekek hatékonyabb részvétele, bevonása az őket érintő kérdésekbe és ügyekbe”.¹⁹

Azonban fontos megjegyezni, hogy a hatékony reakciókészséghez hatékonyan működő (intézmény)rendszerre is szükség van, amely a különféle területek összehangolt ténykedésével lehetséges, ezek megléte a gyermekvédelem tekintetében meglehetősen vitatott.²⁰ Ehhez hozzájárul az is, hogy nincsen érdemi mérési lehetőség, amely a gyermekvédelmi szolgáltatásokat igénybe vevőkről és az ellátórendszer működésének sikerességéről adna átfogó képet.²¹ Herczog Mária szerint legalább 5-10 évente lenne szükség a rendszer evaluációs értékelésére, és ez alapján változtatások eszközölésére, célzva a szükségtelen kiemelések elkerülését, a költség-hatékonyság elemzését, a kliensek és az ellátórendszerben dolgozók elégedettségét és a közösség véleményét.²² A gyermekvédelmi fókuszú evaluációra és az indikátorfejlesztésre tesztek már születtek, azonban a szélesebb körű alkalmazás még várat magára.²³

18 SZIKULAI István: *Gyermekvédelem a XXI. században. Kihívások*. In: RÁCZ Andrea (szerk.): *Jó szülő-e az állam?* Budapest, Rubeus Egyesület, 2014, 371-379.

19 MÓRÉ Sándor: Beszámoló a Magyar Alkotmányjogászok Egyesületének 2017. évi közgyűléséről. *Parlamenti Szemle*, 2018/1.,¹⁶⁶.

20 V.ö. például RAJZINGER Ágnes – TÓTH Krisztina – ZELLER Judit: Rendszer-elmélet? A gyermekvédelmi rendszer átfogó vizsgálatáról. *Család, gyermek, ifjúság*, 2010/2, 37-48.

21 V.ö.: GULÁCSY-TÓTH Tamás: A sztenderdizáció általános jogi vonatkozásai a szociális, valamint a gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatások területén. *Kapocs* VII. évf. 3. sz.

22 HERCZOG (1997), i.m. 193-194.

23 RÁCZ Andrea (szerk.): *Indikátorok és evaluációs modellek a gyermekvédelmi szakellátásban*. Budapest, Rubeus Egyesület, 2016. 22.

2.2. A gyermekvédelem rendszerének csoportosítási lehetőségei

A gyermekvédelem főbb céljai, területei és feladatai alapján többféle csoportosítás szerint is meghatározható. Tágabb értelemben beletartozhat minden olyan tevékenység, amely a gyermekek ellátására és védelmére irányul, szűkebb értelemben pedig azt az állami feladatvállalást jelöli, amely hatósági eszközökkel óvja a különleges védelmet igénylő gyermekek érdekeit. Az általános – vagy preventív – gyermekvédelem a gyermekek családban történő felnevelkedését támogatja, a veszélyeztetettség és bántalmazás megelőzésének szándékával, míg a speciális gyermekvédelem a veszélyeztetettség, bántalmazás, családból történő kiemelés és az egyéb, jellemzően hatósági beavatkozást igénylő ügyekben való eljárásokat fogja össze. A megelőzés legfontosabb területei közé az alábbiak tartoznak: ösztársadalmi érdekek megjelenítése egészségvédelem, családvédelem (a munkaügyi és szociális intézkedéseket is beleértve), közoktatás, kulturális értékközvetítés, bűnmegelőzés és a felnövekvő generációk védelme.²⁴ A prevenciónak három megjelenési formája különböztethető meg: az alapellátás keretein belül az *elsődleges* megelőzés a veszélyeztető körülményekre történő figyelemfelhívást és a változásra irányuló motivációk kiépítését célozza, míg a *másodlagos* a veszélyeztető körülmények korai felismerését és beavatkozásokkal történő kiküszöbölését szolgálja; a *harmadlagos megelőzés* a tünetek kezelését szolgálja a szakterületek együttműködésével (az alapellátáson kívül is).²⁵ Területileg nézve a – Gyvt. által meghatározott – gyermekvédelmi jelzőrendszer²⁶ együttműködésen alapuló, a gyermek veszélyeztetettségét felderítő tevékenysége különíthető

24 VECZKÓ (2007) i.m. 64.

25 NEGREA Vídia – BÜKI Péter: A speciális gyermekotthonokról. *Család, gyermek, ifjúság*, 1999/4., 28-37.

26 A gyermekvédelmi jelzőrendszerhez tulajdonképpen minden, a gyermekkel kapcsolatban álló intézmény vagy szervezet hozzátartozik, akiknek gyermekvédelmi rendszerhez kapcsolódó tevékenységük körében feladatuk a gyermek súlyos veszélyeztetettségét vagy a bántalmazás gyanúját jelezni a gyermekjóléti szolgálatnak vagy a gyámhatóságnak. A Gyvt. 17. § ad felsorolást a jelzőrendszeri tagokról, ide tartoznak tehát: az egészségügyi szolgáltatást nyújtók, így különösen a védőnői szolgálat, a háziorvos, a házi gyermekorvos; a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók; a köznevelési intézmények; a rendőrség; az ügyészség; a bíróság; a pártfogó felügyelői szolgálat; az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek; a menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása; az egyesületek, az alapítványok és az egyházi jogi személyek; a munkaügyi hatóság; a javítóintézet; a gyermekjogi képviselő; a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal; az állam fenntartói feladatainak ellátására a Kormány rendeletében kijelölt szerv.

el az intézményes gyermekvédelemtől, amely során a gyámhatóság a nevelésbe vett gyermekek védelmével kapcsolatos tevékenységeket látja el a speciális gyermekvédelmi tevékenységet ellátó intézményekkel (mint például a gyermekotthonok, a javítóintézetek vagy a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok).²⁷

A Gyvt. gyermekjóléti alapellátásra, gyermekvédelmi szakellátásra és hatósági intézkedésekre bontja a gyermekvédelmi tevékenységet.²⁸

Miután a különféle fogalmi meghatározások és felosztási lehetőségek közt viszonylag jelentős átfedések lelhetők fel, e tanulmányban a szűk értelemben vett gyermekvédelem elemzésére kerül sor és – az átláthatóságot szem előtt tartva – a *preventív gyermekvédelem* jelöli a gyermekjóléti alapellátást és a gyermekvédelmi jelzőrendszeri tagok megelőzési feladatait, míg a *speciális gyermekvédelem* a gyermekvédelmi szakellátást, tehát a családjukból kiemelt gyermekekhez kapcsolódó intézményi és hatósági intézkedéseket. Ahogy látható, több intézmény is folytat gyermekvédelemhez kapcsolódó tevékenységeket (például a köznevelési intézmények, védőnői szolgálat, rendőrség, egyéb gyermekvédelmi jelzőrendszeri tagok stb.), jelen vizsgálódás a klasszikus értelemben vett gyermekvédelmi intézmények munkájára – mint a gyermekjóléti szolgáltatók, a gyámhatóság, valamint a gyermekotthonok – és a jó gyakorlatok körében a civil szervezetek programjaira terjed ki elsősorban.

2.3. A gyermekvédelmi probléma és a kapcsolódó gyámhatósági eljárások

Mind a preventív, mind a speciális gyermekvédelem működési mechanizmusában szerepet játszik a *veszélyeztetettség* és annak mértéke, valamint a *gyermekvédelmi probléma* megléte. A gyakorlatban azonban egyik fogalomra sem létezik egy egységes definíció,²⁹ így a megítélésük nagyban függ a gyermekvédelmi szakemberek gyakorlatától és mérlegelésétől, amely aztán befolyásolja, hogy a gyermekkel kapcsolatos ügy alapellátásban vagy (gyám)hatósági eljárás megindításával folytatódik.³⁰

27 A felosztási lehetőségekről bővebben lásd: FILÓ Erika – KATONÁNÉ PEHR Erika: *Gyermeki jogok, gyermekvédelem*. Budapest, HVG-ORAC, 2009, továbbá VECZKÓ (2007) i.m és HERCZOG (2001) i.m.

28 Lásd: Gyvt. 14. §

29 KISS Máté: Hogyan határozhatóak meg a szakellátásba kerülés okai? *Család, gyermek, ifjúság*, 2010/3., 6-12.

30 SZÖLLŐSI Gábor: Hogy fogalmunk legyen róla... A veszélyeztetettség fogalma az amerikai gyermekvédelemben. *Esély*, 2000/4. 39-72.

A gyermekvédelmi probléma egy társadalmi konstrukció, melyet az ún. „gyermekvédelmi háromszög” (azaz a gyermek, a szülő és az állam viszonya) határoz meg; és amelynek részét képezi a veszélyeztetettség.³¹

A Gyvt. értelmező rendelkezései szerint a veszélyeztetettség: „olyan – a gyermek vagy más személy által tanúsított – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza”.³² „Ez az általánosságban meghatározott definíció magában hordja azt a dilemmát, hogy a veszélyeztetettséget objektív, központilag meghatározott mutatók alapján, vagy szubjektív, a szakember tudására, ismereteire támaszkodó megítélés alapján kell, illetve lehet megállapítani.”³³

A veszélyeztető magatartás lehet alacsony fokú, mérsékelten vagy nagyon súlyos, valamint életveszélyes; a gyermek bántalmazás különböző formái is e kategóriákba illeszthetők.³⁴ A veszélyeztetettség mértékétől függően a Gyvt. jellemzően három gyámhatósági eljárástípust rendel alkalmazni: a védelembe vételt, az ideiglenes hatályú elhelyezést és a nevelésbe vételt. A védelembe vétel³⁵ a gyámhatóság szintjén történik intenzív családgondozás mellett, abban az esetben, ha feltételezhető, hogy az önkéntesen igénybe vehető alapellátásnál célzottabb segítséget biztosítva a veszélyeztetettség megszüntetése várható. A szülőknek a gyámhatóság a gyermek nevelése körében feladatok teljesítését és a gyermekjóléti szolgálattal (és egyéb alapellátáshoz tartozó szereplőkkel) való együttműködést írja elő, adott esetben az ítélőképessége birtokában lévő gyermeknek is megállapíthat kötelezettségeket. A védelembe vétel felülvizsgálatára egy év leteltével kerül sor, hacsak nem történik valamilyen rendkívüli esemény, amely más gyermekvédelmi intézkedést igényelne. Amennyiben két év után a védelembe vétellel sem oldódott meg a probléma, eljárást kell indítani a gyermek nevelésbe vétele iránt. „A védelembe vétel keretében a gondozás részeként szükség esetén sor kerülhet – a védő-óvó intézkedésekhez hasonló eseti

31 SZÖLLŐSI (2003) i.m.

32 Gyvt. 5. § n)

33 GÁL Antal - OROSZ Lajos - TOLÁCSINÉ VARGA Zsuzsanna - VARGA Beáta: *Veszélyeztetettség fogalma, hatékony alkalmazásának szakmai megalapozottsága*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, 2011, 6.

34 KEREZSI Klára: *A védtelen gyermek. Erőszak és elhanyagolás a családban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1995

35 A részletes szabályokat lásd: Gyvt. 68. § és a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Gyer.) 84.§-88.§

jellegű kötelezésre is. Vagyis a védelembe vétellel megszűnik az egyedi intézkedések széttagolt rendszere és egy tartós családgondozással is párosuló hatósági felelősségvállalás lép, hiszen a gyámhatóság tartós ellenőrzése alá vonja a gyermek gondozását.”³⁶ A védelembe vételt a fiatakorú bűnelkövetők esetében a megelőző pártfogással együttesen is elrendelik, azonban felmerül annak dilemmája, hogy a védelembe vétel célja mennyiben szolgálhatná a bűnelkövetési prevenciót egyben.³⁷

Az ideiglenes hatályú elhelyezés³⁸ a gyermek azonnali hatályú elhelyezését teszi lehetővé súlyos vagy életveszélyes veszélyeztetettség esetén. Az ideiglenes elhelyezés időtartama alatt (30, 45 vagy 60 nap) a gyámhatóság vizsgálata eredményeképp megszünteti az elhelyezést, ha annak okai nem állnak fent, családba fogadást rendelhet el, vagy nevelésbe vételi eljárást indít, valamint pert indíthat a gyermekelhelyezés megváltoztatása vagy a szülői felügyelet megszüntetése iránt.

A nevelésbe vétellel³⁹ a gyermeket a családból kiemelik és más gondozási helyre utalják (jellemzően: a személyes gondoskodást nyújtó ellátások valamelyike, mint például a nevelőszülő vagy a gyermekotthon). Ez abban az esetben következhet be, ha semmilyen más gyermekvédelmi megoldás nem alkalmas arra, hogy a gyermek családjában nevelkedjen oly módon, hogy az egészséges fejlődéshez való joga megvalósuljon, miután nyilvánvalóan nem minden családi viszonyba tud az állam (vagy a segítő szakember) eredményesen beavatkozni kívülről, ezáltal a gyermek veszélyeztetettségét megszüntetni, vagy ha a gyermek más okból maradt gondoskodás (és szülői felügyelet) nélkül. Ugyanakkor a nevelésbe vétel – egyes kivételektől eltekintve – sosem végleges hatállyal történik: addig tart, amíg a szülők újra képessé válnak a gyermek nevelésére. Alapvetően három körülmény befolyásolja az anya (szülő) és a gyermek tartós kapcsolatának és együttmaradásának alakulását: a szülő személyisége, a családi háttér vagy egyéb támogatások, és a gyermek korai kötődésének megléte. Amennyiben tehát ezekben diszfunkciók lépnek fel, szükségessé válik a család megsegítése, veszélybe kerülhet a gyermek családban történő nevelkedése.⁴⁰ Általánosságban megállapítható, hogy legtöbbször

36 FILÓ – KATONÁNÉ (2009) i.m. 367..

37 DÁVID Lilla: Megelőző pártfogás vagy védelembe vétel? *Állam- és Jogtudomány*, 2013/3-4., 41-54.

38 Gyvt. 72. § - 76.§ és Gyer. 95.§ - 97.§

39 A nevelésbe vétel intézményét bővebben a 2.4. fejezet vizsgálja.

40 KOVÁCS Ágnes: Anyák és gyermekek a gyermekvédelemben. *Család, Gyermekek, Ifjúság* 1998/6., 26-34.

nem csak egy, a kiemelést megalapozó ok jelenlétéről van szó, hanem több, okozatosságot mutató körülmény összességéről; a legtöbb hátrány pedig visszavezethető a családok alacsony társadalmi státuszára és a szegénységre.⁴¹ Másfelől pedig sok eset nem csupán a szülők gondozási képtelensége miatt következik be, hanem amiatt is, hogy a gyermek mellett nem áll a tágabb családi-rokoni körben sem ellátására alkalmas személy, e körülmény a kiemelést egy tágabb értelemben is vett szocializációs problémává teszi.

A következő táblázat a veszélyeztetettség mértékének előfordulását és az arra adott alapellátásban felmerülő vagy hatósági válaszokat mutatja be a Gyvt. és a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Gyer.) alapján:

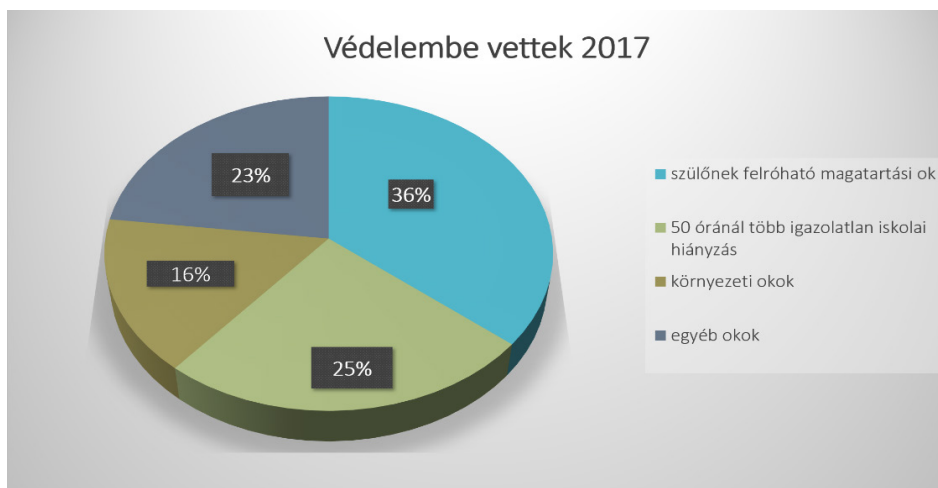
veszélyeztetettség mértéke	alapellátás	hatósági eljárás	
		gyámhatóság	szakellátás
veszélyeztetettség megelőzése	családgondozás	-	hazagondozás
veszélyeztetettség észlelése	jelzés a gyámhivatal felé, átmeneti gondozási hely, védelembé vétel kezdeményezése, intenzív családgondozás	védelembé vétel	kapcsolattartási szabályok módosítása és/ vagy gondozási hely megváltoztatása
súlyos veszélyeztetettség észlelése	jelzés a gyámhivatal és/ vagy a rendőrség felé, szakellátásba vétel javaslata	ideiglenes hatályú elhelyezés, családbafogadás ⁴² / nevelésbe vételi eljárás megindítása	szülői felügyeleti jog megvonása, örökbefogadhatóvá nyilvánítás

1.táblázat: Eljárások a veszélyeztetettség mértéke alapján

A Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban KSH) 2017-es adatai szerint 15 ezer gyermek ügyében rendeltek el védelembé vételt, az alábbi grafikon szemlélteti az indokok megoszlását:

41 VARGA Aranka: *Gyermekvédelem és iskola*. Pécs, PTE BTK Oktatókutatató Központ – Virágmanudla Kft., 2012

42 A családba fogadó gyám a gyermek rokona, hozzátartozója, vagy a szülők által megnevezett más személy lehet, aki vállalja a gyermek nevelését és alkalmas is az ellátására. (Ptk. 4:187. § - 4:189.§) A családba fogadás időtartama alatt a szülői felügyeleti jog szünetel, ugyanakkor a szülő tartási kötelezettsége fennáll, és az intézmény a szülő kérésére megszüntethető.

1. ábra: A védelembe vételi okok megoszlása 2017-ben (saját szerkesztés, forrás: KSH)

A KSH megállapítása szerint ezek mellett a szülők alacsony iskolai végzettsége is kockázati tényező.⁴³ 2018-ban összesen 29.000 gyermek állt védelembe vétel hatálya alatt.⁴⁴

A gyermekjóléti alapellátás tekintetében 2018-ban helyettes szülőknél vagy gyermekek átmeneti otthonában körülbelül 230 gyermeket láttak el, míg családok átmeneti otthonában közel 7000 gyermeket tartottak számon, a Biztos Kezdet Gyermekházak pedig 2300 gyermeket láttak el a KSH szerint.⁴⁵

A gyermekvédelmi szakellátásban gondozottak száma 2010 óta 18%-os növekedést mutatott, ez 2017-ben közel 21 ezer gyermeket jelentett: harmaduk került gyermekotthonba, míg kétharmadukat nevelőszülőknél helyezték el. A több, mint 4000 sajátos nevelési igényű gyermek 58%-át gondozzák nevelőszülők, akiknek 44%-a két vagy három gyermekről gondoskodik.⁴⁶

A védelembe vett és nevelésbe vett gyermekeken túl a hátrányos helyzetű gyermekek is a gyermekvédelmi ellátórendszer látókörében vannak, amelynek eseteit a Gyvt. határozza meg:⁴⁷ hátrányos helyzetű a gyermek, ha szülei alacsony (legfeljebb alacsony) iskolai végzettséggel rendelkeznek, vagy alacsony

43 KSH Magyarország 2018., 181., www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2018.pdf (2019. 10. 15.)

44 www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg004.html (2019.10.15.)

45 www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg008b.html (2019.10.15.)

46 KSH (2018) i.m. 182.

47 Lásd: Gyvt. 67/A. §.

foglalkoztatottságúak, valamint, ha nem megfelelőek a gyermek lakó- vagy lakáskörülményei. Halmozottan hátrányosnak minősülnek azok a gyermekek, akiknél az előbbiekből két vagy több ok is jelen van, illetve a nevelésbe vett kiskorúak és az utógondozás alatt álló fiatalok. 2018-ban 103 ezer hátrányos helyzetű gyermeket és 107 ezer halmozottan hátrányos helyzetű gyermeket tartottak számon.⁴⁸

Az adatokat összesítve és az esetleges átfedéseket is figyelembe véve megközelítőleg 260 ezer gyermeket érint intenzív megoldást (mint a hatósági intézkedés vagy az átmeneti elhelyezés) igénylő gyermekvédelmi probléma, a gyermekjóléti szolgálatok pedig közel 700 ezer esetet látnak el 2016 óta évente.⁴⁹ Tehát a legoptimistább becslések szerint is körülbelül 7-800 ezer gyermek igényli a gyermekvédelmi ellátórendszer általi segítséget vagy védelmet évente, amely az 1,8 millió fő körüli országos gyermeklétszám függvényében azt jelenti, hogy csaknem a gyermekek fele érintett.⁵⁰ Arról nem is beszélve, hogy a látencia torzítja az adatokat (a súlyos veszélyeztetettség minden negyedik esetben rejtve marad).⁵¹ Mindezekre tekintettel is, a gyermekvédelem rendszerének hatékony működése kiemelt jelentőségűnek mondható.

3. A személyesség megjelenési formái a gyermekvédelemben

A személyesség megjelenése a közigazgatás egyik új funkciójaként is értelmezhető.⁵² A gyermekvédelem – ahogy a definíciójából is kiderül – elsősorban a család megsegítését, egyes esetekben annak funkciójának pótlását szolgálhatja, így a személyesség megjelenése és megteremtése adja az intézményrendszer felépítésének jelentős részét: „a gyermekvédelem lényegét az informális személyközi kapcsolatok jelentik a formális szakmai rendszerben. Az egyén szempontjából pedig a gyermekvédelemben minden személyes cselekvés újrastrukturálja a rendszert”.⁵³

A személyesség az ellátási formák terminológiáját is áthatja: a Gyvt. a gyermekvédelmi intézkedések körében a *személyes gondoskodást nyújtó* gyermekjóléti alapellátást és szakellátást (amely körben a *családot pótló*

48 www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg004.html (2019. 01. 22.)

49 www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg011.html (2019. 01. 22.)

50 KSH (2018) i. m. 38.

51 PAPHÁZI TIBOR: A gyermekbántalmazás statisztikája. *Metszetek*, 2016/4., 123-137.

52 RIXER Ádám: A közigazgatás új iránya: a személyesség. *Glossa Iuridica*, 2019/1-2., 243-273.

53 DOMSZKY (2006) i.m. 6.

ellátások és a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodást helyettesítő védelem jelenik meg), valamint a pénzügyi és természetbeni ellátásokat különbözteti meg. A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998.(IV.30.) NM rendelet pedig az *otthon nyújtó ellátások* kifejezést használja. A szakirodalomban pedig gyakran megjelenik az *otthonpótló* vagy *családpótló* megnevezés is.⁵⁴

A szocializáció szempontjából az egyik legfontosabb élmény a személyes kapcsolatokon alapuló szeretetteljes otthon élménye, ennek következtében az 1980-as évektől elindult a gyermekvédelem reformja, amely a gyermekvédelmet a személyességen alapuló családokra építi. Ez magával vonta a gyermekotthonok kiscsoportos átalakítását, a lakásotthonok megjelenését és a nevelőszülői hálózatok megerősítését. A személyesség jegyében szükséges többek közt a szakmai szempontok érvényesítése; a prevenció és a családgondozói munka megerősítése; a speciális gyermekvédelem tekintetében pedig a több intézmény együttes jelenlétére és a személyesebb, családi ellátást biztosító formák elterjedésére van szükség, mint az örökbefogadás, a nevelőszülőknél történő elhelyezés, a hetes iskolák és a gyermekfalvak.

Mindezek alapján az alábbi személyességhez kapcsolódó tendenciák figyelhetők meg a gyermekvédelem rendszerében:

- személyközi kapcsolatokra építő viszonyok a segítő szakember és a gondozott közt
- a kitagolást és az intézménytelenítést célzó intézkedések

A továbbiakban ezen irányok vizsgálatára kerül sor.

3.1. Személyközi kapcsolatokra építő viszonyok a gyermekvédelemben

Személyes kapcsolataink megléte és minősége meghatározza a társadalomban elfoglalt helyünket és a boldogulási lehetőségeinket is. A kialakult kapcsolatok újratermelésének munkája, mintegy „szimbolikus tőkeként” járul hozzá a család társadalmi státuszához, legalább akkora fontossággal rendelkezve, mint a munkavégzésből megszerzett előrelépési lehetőségek.⁵⁵

A társadalmi tőke elmélete szerint a Hajdu Gábor és Megyesi Boldizsár

54 Lásd: MATTENHEIM Gréta (szerk.): *Kommentár a gyermekvédelmi törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017.

55 BOURDIEU, Pierre: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Budapest, General Press, 2008

által használt társadalmi tőke index három fő komponensből áll össze: kapcsolati tőke, bizalom és részvétel. „Az alacsony végzettségűek, azaz a legfeljebb általános iskolai végzettséget szerzők és alacsony státuszúak körében kifejezetten alacsony a társadalmi tőke mértéke. E csoportok körében általában az is igaz, hogy az egyes társadalmi tőkét alkotó alindexek hasonlóan alakulnak, azaz [...] nem csak kapcsolatszegények, de az intézményekkel, más személyekkel szembeni bizalmuk is alacsonyabb az átlagnál, több modell szerint politikai és civil szervezeti részvételük is átlag alatti.”⁵⁶

Mindezen körülmények tehát kihatnak arra, hogy a valamilyen hiányt szenvedő család képes-e segítséget kérni, illetve milyen mértékű az együttműködési készsége a külső beavatkozást célzó intézményekkel és képviselőikkel. A gyermekvédelmi szakembereknek funkciója azért is speciális, mivel a meglehetősen szenzitív családi viszonyokba kell beavatkozniuk és megoldásokat nyújtani.

3.1.1. Személyes viszonyok az alapellátás körében

Általánosságban, ha egy családnál gyermekvédelmi probléma lép fel, az első segítő szakember, akivel találkozhatnak, a gyermekjóléti szolgáltatásokhoz (alapellátáshoz) kapcsolódó *családgondozó* személye (aki szociális munkát végez), így különösen nagy szerepe van abban, hogy ebben a kezdeti szakaszban ki tud-e alakulni az együttműködés, hiszen ez a viszony a későbbi közös munkára, valamint az esetleges eljárásokra is kihat. (Például a védelembé vételi eljárás a családgondozó javaslatára indul meg legtöbbször, vagy a gyermekjóléti szolgálat tehet javaslatot a nevelésbe vételre is.) „A családlátogatás abban is segíthet, hogy bizalmat ébresszen azokban, akik mindig bizalmatlanok a hivatalos intézményekkel szemben. A magatartásváltásra több az esély abban a környezetben, amelyben nap nap után élnek, hiszen itt könnyebb új dolgokat bevezetni és megtanulni. A helyszínen a terapeutának is könnyebb a strukturális lépésekkel azonnali hatást elérnie.”⁵⁷

A segítő rendszerek esetében az utóbbi időben megfigyelhető az elmozdulás a családközpontúság felé, amely során az elsődleges cél a családdal való partneri kapcsolat kialakítása az esetfelvételi időszakban; majd a közös

56 HAJDU Gábor – MEGYESI Gergely Boldizsár: *A társadalmi tőke, társadalmi struktúra és társadalmi integráció*. In: KOVÁCH Imre (szerk.): *Társadalmi integráció*, Szeged; Budapest MTA TK Szociológiai Intézet; Belvedere Meridionale, 2017, 172.

57 SHERMAN, Robert – FREDMAN, Norman: *Strukturális technikák pár-és családterápiában*. Budapest, Magyar Pszichiátriai Társaság, 1989, 189-190.

együttműködés során a család fokozatos önállósítása, amelynek lépései közé tartozik a család kötődésének kialakítása és az elérés módszertanainak kidolgozása is. A segítő relációkban a partneri viszony és a kontroll együttesen van jelen; a tanácsadási tevékenység folyamatos professzionalizálódáson, intézményesülésen és módszertani egységesítésen esik át, ugyanakkor a formalizálódás mellett szükséges a spontaneitás megőrzése is.⁵⁸ A szociális munkások gondolkodásmódját egyszerre hatja át a családorientsáltóság, a változások ösztönzése körében pedig a rendszerszemlélet. Munkavégzésük során az alábbi fő készségek elsajátítása szükséges:⁵⁹

készség megnevezése	főbb kapcsolódó tevékenységek
konceptuális készségek	a szélesebb összefüggéseknek és a család szerveződési módjának leképezése és elhelyezése a rendszerben
változás előkészítése	lehetséges megoldások feltérképezése az ellátórendszer adta lehetőségekkel
a családok változását elősegítő gyakorlati kérdések feltérképezése	információgyűjtés, a megoldások felé terelés a háttérben maradás szem előtt tartásával: a család önállóságának megőrzésével
a családi előfeltevések átfogalmazása és az új minták megerősítése	családok önképének javítása, a krízisből való kiút erősítése (<i>empowerment</i>), erősségekre koncentráció
konfliktusok kezelése	családok időszakához, dinamizmusához mérten, az aktuális problémákra fókuszálva

2. táblázat: A szociális munkások főbb készségei

A gyermekjóléti szolgáltatóknál a családgondozón kívül több segítő szakemberrel is kialakulhatnak kétoldalú viszonyok, adott esetben egyéni foglalkozásokra is sor kerül (mint például a fejlesztőpedagógus vagy a pszichológus). A leterheltség általánosan mondható: 2018-ban a 659 településen működtetett család- és gyermekjóléti szolgálatok és a 201 család- és gyermekjóléti központ által ellátott közel 700.000 esetre 5770 foglalkoztatott jutott.⁶⁰ Miután nem mindenki lát el minden esetet, vagy éppen egy esetben többen is eljárnak, így az egy főre jutó pontos ügyszámot a közzétett adatokból nem lehetséges kiszámolni,

58 TEMESVÁRY Zsolt: A szociális munka és a szociálpedagógia modern elméletei. Budapest, L'Harmattan-SZOSZAK, 2018, 86.

59 Bővebben lásd: MINUCHIN, Patricia – COLAPINTO, Jorge – MINUCHIN, Salvador: *Krízisről krízisre. A szegény családok segítése*. Budapest, Animula Kiadó, 2002

60 www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg011.html (2019. 11.02.)

ugyanakkor biztonsággal megbecsülhető, hogy egy családgondozóra egy évben legalább 100-150 eset jut (ezt persze árnyalhatja a területi elhelyezkedésből fakadó eltérő esetszám is).

A hatékonyság és a pályaelhagyás megelőzése körében, a bérek emelése mellett, fontos lehet egyéb módszerek kidolgozása is, amelyek előremozdíthatják a munkavégzést. Példaként említhető a több, mint húsz elemből álló, neves szakemberek által kialakított zuglói szociális modell, amely a segítő szakemberek számára a szupervíziós, kikapcsolódást segítő lehetőségek mellett heti egy nap rekreációs napot is beépített.⁶¹

A személyesség szempontjából jelentős lehet a modern elméletek közül *a szociálisfejlesztés-alapú szociális munka*, amelynek lényeges eleme *a közösségi szociális munka*: az egyéniesített foglalkozások mellett a kisebb közösségek problémáira fókuszálva elősegíti egyfelől a személyes erőforrások alkalmazását, ezáltal az egész közösség helyzetében bekövetkező változást, másfelől a segítettek is segítőkkel válhatnak.⁶²

3.1.2. A szakellátásban megjelenő személyes viszonyok

A gyermekvédelmi szakellátásba kerüléskor talán az egyik legjelentősebb kérdés a törvényes képviselőt ellátásának biztosítása, amelyet a területi gyermekvédelmi szakszolgálatokhoz tartozó *gyermekvédelmi gyám* lát el. E körben a gyermek szükségleteit szem előtt tartva, a gyermek érdekének következetes képviselőtét látja el úgy, hogy nem áll a gondozási hellyel alá-fölérendeltségi viszonyban, ugyanakkor a gyámhatóság utasíthatja feladatellátásában. A képviselőt magában foglalja többek közt a gyermek jogainak gyakorlásának elősegítését, véleményének közvetítését az egyes intézmények felé, valamint a gyermek vagyonának kezelését is, amely során a gyámhatóság és a gyermek felé is elszámolással tartozik. „A felsorolt rendelkezésekkel összességükben biztosítható, hogy minden gyermek hozzájusson az Alaptörvényben garantált védelemhez és a Gyvt. alapján járó családot pótló ellátásához (ennek fontos eleme a gyermek törvényes képviselőtének biztosítása az ellátása mellett), továbbá a Ptk. rendelkezéseinek megfelelően mindig legyen olyan felnőtt személy, aki gyámként felelősséget visel azért a gyermekért, akinek valamilyen okból nincs szülői felügyeletet gyakorló szülője.”⁶³ Ahogy látható, e tevékenységek ellátásához intenzív kapcsolatra van

61 www.zuglo.hu/wp-content/uploads/2015/03/Szakmai-Program_Csalad-es-Gyermek-joleti-Kozpont.pdf (2019. 11.02.)

62 TEMESVÁRY i.m.

63 MATTENHEIM i.m. 565.

szükség a gyermekkel, ugyanakkor a leterheltség itt is befolyásoló körülmény lehet.

A lakásotthonba vagy gyermekotthonba (a továbbiakban együtt: gyermekotthon) kerülő gyermekek⁶⁴ emellett számos más szakemberrel kerülnek kapcsolatba, így például a gondozásukat ellátó gyermekfelügyelőkkel és gyermekgondozókkal, a tanulásukat és fejlesztésüket segítő nevelőkkel és fejlesztőpedagógusokkal és pszichológussal (a továbbiakban *gyermekotthoni dolgozók* együttesen). Kiemelendő az *utógondozó –utógondozói ellátotti kapcsolat*,⁶⁵ ahol a már nagykorú, de a gyermekotthonban tartózkodó fiatal felnőtt boldogulását segítő utógondozó a fiatallal együtt egy tervet dolgoznak ki arra, hogy minél hamarabb sikeresen önálló életvitelt tudjon az utógondozói ellátott folytatni.⁶⁶ Az utógondozás időtartama alatt a fiatal felnőttet együttműködési kötelezettség terheli.

Mike Stein az állami gondoskodásból kikerülő fiatalokat három típusba sorolja a traumákkal való megküzdési stratégiáik alapján: a családtól való elszakítottság traumáját hordozó *áldozatok* jellemzően nem tudnak önálló életvitelt kialakítani, a bizalmatlanság és a sodródás jellemzi őket, gyakran kihasználják őket (például prostitúció áldozataivá válnak) vagy mentális gondokkal küzdenek. A *túlélőket* is instabilitás jellemzi, többségük nagykorúvá válásuk után is használják a szociális szolgáltatásokat, napról napra élnek, alkalmi munkákat vállalnak. A harmadik a *sikeresek* típusa, akik nagy küzdelmek árán boldogulnak: szakmát vagy felsőoktatásban képzettséget szereznek, szociális készségeik és kapcsolataik kiterjedtek.⁶⁷ Az utánkövetésen alapuló magyar elemzések szerint az utógondozói ellátottak 70%-a befejezi tanulmányait, míg

64 A gyermekotthonba került gyermekek megnevezése mind a köznyelvben, mind a hivatalos szóhasználatban változik, egyszerre több kifejezés is jelen van – mint a szakellátásba vett gyermek, állami gondozott, állami nevelt, állami vagy gyermekvédelmi gondoskodásban élő stb. Az egyszerűség kedvéért e kifejezések egymás szinonimáiként jelennek meg a tanulmányban azok helyességének bírálata nélkül.

65 Utógondozásnak a kiskorú gyermek esetében is lehet helye: a nevelésbe vétel megszűnésétől egy évig (de maximum a gyermek 18 éves koráig) is van helye, ekkor a viszony főként utánkövetésben merül ki és a gyermekjóléti szolgáltatók szintjén valósul meg. Az egyértelműség kedvéért az utógondozott kifejezés jelöli őket, míg az utógondozotti ellátott az utógondozói szolgálatást igénybe vevőket.

66 Az utógondozásra irányadó módszertant bővebben lásd a Nemzeti Család-és Szociálpolitikai Intézet által kidolgozott „Utógondozói ellátás” c. munkaanyagot (2012), mely elérhető az intézet honlapjáról: ncsszi.hu/tamop-5_4_1_12_1 (2019.08.27.)

67 STEIN, Mike: *Resilience and Young People Leaving Care*. York (England), Joseph Rowntree Foundation, 2005. www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/185935369x.pdf (2019. 11.10.)

az utógondozottak 64%-a iskolaelhagyó; és általánosságban véve is jobban boldogulnak az utógondozói ellátottak, még ha az ellátás hagy is kívánnivalókat maga után (mint például a kapcsolati tőke kialakításának hiánya).⁶⁸

A gyermekotthon intézményesített formában próbálja megteremteni az otthonosságot, amelynek sikerességéhez több szempontot is figyelembe kell venni: így például az otthon berendezési tárgyai (legyenek újszerűek), a gyermek privát szférájának biztosítására (például személyes holmija tárolására) szolgáló eszközök, vagy éppen az elkülönített helyiségek meglétének fontossága (tanulószoza, játszószoza, hálószoza elkülönítése).⁶⁹

A szakellátásban felmerül még az identitás-saját kultúra ápolásának kérdése is, amely kiemelten a roma vagy egyéb nemzetiségű gyermekeknél lehet jelentős. A Gyvt. a gyermekotthonok számára előírja az e célú foglalkozások tartásának megszervezését, a gyakorlatban azonban ritkán valósul meg. Amennyiben azonban a gyermekotthon alkalmaz ehhez kapcsolódó megoldásokat (akár civil szervezetek bevonásával), úgy hozzásegíti a gyermekeket az egészséges énkép kialakításához és fejlődésükhöz, jövőbeli terveik alakításához is.⁷⁰

Másik fontos kérdés lehet a családi életre nevelés megvalósítása a gyermekotthoni keretek közt. A házirendek általában tartalmazzak háztartással kapcsolatos feladatokat, ezen kívül azonban legtöbbször az iskolai oktatásra támaszkodnak.

A családi életre nevelésnek nemzetközi szinten is több modellje létezik:

- egészségügyi modell: célja a szexuális nevelés
- gazdasági modell: háztartási ismeretek, pénzgazdálkodás
- társadalmi modell: családi szerepek
- társadalmi-pszichológiai modell: társas kapcsolatok, önismeret
- pályaorientációs modell: jövőbeli döntésekre felkészítés

A nemzetközi gyakorlatban is többfajta megoldás van, hogy mely életkorban oktatják: általában kifejezetten külön, erre a célra beépített tantárgyak keretében.

Hazánkban a nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról

68 SZIKULAI István: *Nem szeretném, hogy befejeződjön... – A gyermekvédelmi rendszerből nagykorúságuk után kikerült fiatal felnőttek utógondozásának és utógondozói ellátásának utánkövetéses vizsgálata*. In: RÁCZ Andrea (szerk.): *A magyar gyermekvédelmi rendszer helyzete, jövőbeli kihívásai*. Budapest, NCSZI, 2006.

69 MOLNÁR László: *Kulturális minták, értékek, életmód a lakásotthonokban*. In: MOLNÁR László (szerk.) *Társadalmi felelősség – gyermekvédelem*. OKKER Pedagógiai szolgáltató intézet, 2002

70 ARATÓNÉ GYŐRI Eleonóra: *Állami gondoskodású, gyermekotthonban élő cigány fiatalok etnikai identitása*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 2003

szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet (a továbbiakban Nat.) három szinten (közműveltségi, kerettanterv, tankönyvek) és tizenkét fejlesztési területen foglalkozik a kérdéssel, ebből egy szegmens a családi életre nevelés, a többi más célt más tantárgyak keretei közt oktatják integráltan, életkori sajátosságok függvényében az általános iskolától a középiskoláig (például etika-erkölcstan, társadalomismeret, biológia). A hatásmérések alapján azonban ez a megoldás nem hiteles és nem is hatékony, összehangolt stratégia lenne szükséges.⁷¹ A gyermekotthonos gyermekek esetében további kérdésként merül fel, hogy a családi környezet állandó és funkcionális megléte nélkül mennyiben mondható elegendőnek.

A családban nevelkedő gyermekeknél is nehézséget jelenthet, fejlődésüket befolyásolhatja, ha a napközbeni ellátások kerülnek túlsúlyba,⁷² így belátható, hogy ehhez képest is a gyermekotthoni dolgozóknak speciális formában kell speciális helyzetekre reagálniuk,⁷³ mint például az otthonosság megteremtése és a többszörösen traumatizált gyermekek nevelése (a traumák egyszerre fakadnak a nevelésbe vételt megelőző időszakból, a nevelésbe vétel folyamatából és az intézeti – nevelőszülői elhelyezés kihívásaiból).⁷⁴ Mindezeket figyelembe véve megkerülhetetlen, hogy a szakemberek megfelelő szakmai készségekkel rendelkezzenek, emellett mintaadó szerepük sem elhanyagolható, és a gyermekekkel kialakított kötődés is kiemelkedő fontosságú, miután a gyermekotthon biztosítja a gyermekeknek tulajdonképpen az elsődleges szocializációs színteret.⁷⁵ „A gyermekek és fiatal felnőttek támogatásának pozitív, konzisztens és holisztikus megközelítése nagy mértékben hozzájárulhat érzelmi stabilitásuk megteremtéséhez, és az iskolai tanulmányok folytatásához szükséges motivációjuk kialakulásához (pl. felsőfokú intézményekben).”⁷⁶ A gyermekotthoni

71 BODÓ Márton: *A családi életre nevelés oktatási aspektusai*. In: BALÁSHÁZY Imre – MAJOR Gyöngyi-FARKAS Péter (szerk.): *Boldogabb családokért és ifjúságért* (I. kötet). Budapest, L'Harmattan, 2018, 83-112.

72 SURÁNYI Éva – DANIS Ildikó (szerk.): *Családpolitika más szemmel. Eltérő nézőpontok, változó gyakorlatok*. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, 2009.

73 FARKAS Ágnes: *A nevelés kérdései a gyermekvédelmi szakellátásban*. In: RÁCZ Andrea (szerk.): *Jó szülő-e az állam? A corporate parenting terminus gyakorlatban való megjelenése*. Budapest, Rubeus Egyesület, 2014, 246-273.

74 RÁCZ Andrea: *Gyermekvédelemben nevelkedettek helyzete a kutatások tükrében*. In: RÁCZ Andrea (szerk.): *Gyermekvédelemben nevelkedettek társadalmi integrációs esélyei*, Budapest, Rubeus Egyesület 2012, továbbá KÁLMÁNCHÉY Márta: *Nevelőszülőnél élő gyerekeknél előforduló pszichés problémák. Család, gyermek, ifjúság 2001/2*.

75 Bővebben lásd: VARGA, i.m.

76 RÁCZ Andrea – HODOSÁN Róza – KORINTUS Mihályné: *Dokumentumok, szakirodalmak*

dolgozók emellett a szülőkkel és a gyermek családjával is kapcsolatba lépnek, irányukban is különleges kapcsolat alakul ki.⁷⁷

Ahogy a bentlakásos intézményekben általában, úgy a gyermekotthoni elhelyezés során is lényeges szempont, hogyan alakul a gyermek és a vérszerinti család (elsősorban a szülők) kapcsolata. A kapcsolattartás elsősorban a szülő kötelessége; a gyámhatóság a nevelésbe vétel elrendelésekor a gondozási hely javaslata alapján szabályozza annak mértékét és módját, jellemzően eleinte ez havi egy alkalom személyes és heti egy vagy két alkalom telefonos kapcsolattartást jelent, valamint a szünidei hazalátogatások lehetőségét,⁷⁸ azzal, hogy ezen időtartam – ha a szülő együttműködik – növekedhet. Alapvetően kérdéses lehet, hogy amennyiben a kiemelés nem a szülőnek felróható okból vagy súlyos veszélyeztetés miatt kerül sor, az ilyen mértékű személyes érintkezési esélyek csökkentése milyen hatással van a gyermekekre és a szülőre egyaránt, hiszen ezek a találkozások alapozhatják meg a későbbi hazagondozást.⁷⁹ Fontos kérdés lehet tehát a kapcsolattartási lehetőségek bővítése, új módszerek kidolgozása a személyes, családi kapcsolatok ápolásának előmozdítása érdekében.

3.2. Az intézménytelenítés tendenciája

A személyes gondoskodást nyújtó gyermekvédelmi ellátások az alapellátás szintjén az átmeneti gondozás intézményében testesülnek meg, azt a célt szolgálva, hogy a szülők időszakos nehézségei (például nem megoldott lakhatás) miatt bekövetkezett gondozási képtelenségük ideje alatt a gyermekek (a családok átmeneti otthona esetén a család) ellátását biztosítsák. Ezen elhelyezési formáknál a gyermekek és a szülők közti kapcsolattartásra is szélesebb körben – napi szinten – van lehetőség a szakellátáshoz képest, a szülő elláthatja gondozási feladatainak egy részét az átmeneti gondozást nyújtó intézménnyel közreműködve.

a gyermekvédelmi rendszerben élő fiatal felnőttek továbbtanulásáról és felsőoktatási részvételéről. *Esély*, 2009/3., 97-114.18.

77 ZSUBRITS Attila: Nevelői kompetenciák értelmezése a gyermekvédelmi szakellátásban. *Képzés és gyakorlat*, 2012/1-2., 196-208.

78 Az online tér adta eszközök egyelőre nem képezik szabályozás tárgyát, ugyanakkor sokszor a hivatalos kapcsolattartási módokat ez váltja fel, ennek dilemmáival azonban a keretek szűkössége miatt a tanulmány nem tárgyalja, miután egy önálló kutatás tárgyát képezheti.

79 MINUCHIN i.m.74.

Az átmeneti gondozás egyik kritikája, hogy az elhelyezés elrendelésének időtartama (első körben legfeljebb fél év lehet, ami további kétszer fél évvel meghosszabbítható) nem idomul ténylegesen a szülő akadályoztatásának időtartamához, valamint akár rövidebb időszak alatt is fény derülhet arra, hogy átmeneti vagy tartós nevelésbe vétel lesz-e szükséges: a gyermeknek a minél gyorsabb megoldás az érdeke. A szakemberek a helyettes szülői intézmény⁸⁰ megerősítésében és az intézményi megoldások családba fogadással történő kiváltását javasolják alkalmazni a személyesség jegyében.⁸¹ Másfelől viszont, a szülők helyzete szempontjából az átfogó egzisztenciális, életvezetési változásokra ez az időtartam kevésnek bizonyul, amelynek következtében a szakemberekre is nagy nyomás helyezkedik.⁸²

„[Az] {intézménytelenítés} (de-institucionalizáció) mint szükséglet a személyesség egyik legközvetlenebb megjelenése a jogalkotásban és a közszolgáltatási praxisban. A kitagolás intézménye egyúttal elmozdulás – a tágabban vett közigazgatás és a humán (köz)szolgáltatások nyújtása körében is – a holisztikus látásmód kiteljesedése, hangsúlyosabbá válása felé.”⁸³

Az Európai Unió Miniszteri Bizottságának CM/Rec (2005) 5. számú ajánlása a bentlakásos intézményekben élő gyerekek jogairól alapelveként, rögzíti, hogy: „lehetőség szerint a gyerekek és a családok speciális szükségleteinek megfelelő, megelőző támogatási intézkedéseket kell biztosítani számukra”. Ezenfelül „csak kivételes esetben kerüljön sor a gyerekek intézményi elhelyezésére, amelynek során az elsődleges cél a gyerekek legfőbb érdekének és lehető leggyorsabb, sikeres társadalmi beilleszkedésének vagy visszailleszkedésének biztosítása”. A források felhasználásáról pedig az építési beruházásra, az árubeszerzésre és a szolgáltatásnyújtásra irányuló közbeszerzési szerződések odaítélési eljárásainak összehangolásáról szóló 2004/18/EK irányelve szól.⁸⁴

A Miniszteri Bizottság (2011) 12. CM/Rec számú ajánlása⁸⁵ pedig a gyermekek jogairól és a gyermek- és családbarát szociális szolgáltatásokról, a gyermekek

80 A helyettes szülő saját családjában gondozza a gyermeket, helyettes szülői hálózat formájában működik, mely lehet átfedésben a nevelőszülői hálózattal is.

81 ZÁMBÓ Géza: *A kiskorúak átmeneti gondozására vonatkozó szabályok bírálata*. In: SOMFAI Balázs (szerk.): *Ünnepi tanulmánykötet Filó Erika kandidátus egyetemi docens 70. születésnapjára*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2010, 413-424.

82 ZOMBAI Tamás: Dilemmák, lehetőségek. Szociális munka a családok átmeneti otthonában. *Esély*, 2014/4., 100-126.

83 RIXER (2009) i.m. 264.

84 eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004L0018&from=EN

85 rm.coe.int/168046ccea (2019.10.01.)

védelve érdekében az általános, speciális és intenzív beavatkozásokat célzó intézkedések elérhetővé tételén túl a szakemberek képzéséről, szupervíziós lehetőségeinek beépítéséről is állást foglal, kiemelve a három év alatti gyermekeket célzó intézkedések és a családok szükségleteihez illeszkedő ellátások fontosságát.

A Gyvt. 7.§ -a is az alapelveknél a családba fogadás, az örökbefogadás, illetve a befogadó szülői elhelyezés (akik lehetnek helyettes szülők vagy nevelőszülők) elsőbbségét rögzíti, kivételekkel.⁸⁶ Az intézményi elhelyezések körében pedig a kisebb létszámú intézmények dominálnak. Az alábbi táblázat a személyes gondoskodást nyújtó ellátásokat szemlélteti az elhelyezhető gyermekek törvényi létszámával:

ellátási forma	gondoskodási forma	intézménytípus megnevezése	ellátottak létszáma
átmeneti gondozás – alapellátás	intézményes	családok átmeneti otthona (CSÁO) ⁸⁷	12-40 gyermek és felnőtt együttesen
		gyermekek átmeneti otthona (GYÁO)	12-40 gyermek
	szülői gondoskodást helyettesítő védelem (hálózattal)	helyettes szülő	maximum 4 gyermek
nevelésbe vétel-szakellátás	gondoskodást helyettesítő védelem (hálózattal)	nevelőszülő	maximum 6 gyermek (beleértve a saját vérszerinti gyermekeket)
		intézményes	lakásotthon
	intézményes	gyermekotthon	12-48 gyermek

3. táblázat: A személyes gondoskodást nyújtó ellátási formák és létszámkeretük
 Léteznek még nagyobb intézménykomplexumok, ahol egy nagyobb épületben több gyermekotthoni egység működik (mint például a mátészalkai

86 Gyvt. 7. § (2) „A tizenkét év alatti gyermek befogadó szülőnél történő elhelyezésétől kizárólag akkor lehet eltekinteni, ha *a*) a tartósan beteg, súlyosan fogyatékos gyermek befogadó szülőnél történő elhelyezése nem áll a gyermek érdekében, vagy arra állapota miatt nincs lehetőség, *b*) a testvéreket nem lehet együttesen a befogadó szülőnél elhelyezni vagy más okból szükséges az intézményes elhelyezés biztosítása, vagy *c*) a gyermekek átmeneti gondozása esetén az intézményes elhelyezést a szülő, más törvényes képviselő kéri és az nem ellentétes a gyermek érdekével.”

87 A családok átmeneti otthona működhet krízisközpontként, védett házként vagy egyszülő (anya)otthonként.

Gyermekvédelmi Központ,⁸⁸ vagy a köznyelvben fóti gyermekvárosként emlegetett fóti Károlyi István Gyermekközpont,⁸⁹ mely utóbbinak kisebb létszámú elhelyezési formákba való kiszervezésére indult állami kezdeményezés).

Emellett ismert forma még az ún. „hetes iskola”, amely napjainkban már kollégiumi formában működik (mint például a XIX. kerületi Hungária Általános Iskola és Kollégium,⁹⁰ vagy a Biriben működő Dankó Pista Egységes Óvoda-Bölcsőde, Általános Iskola, Szakképző Iskola, Gimnázium és Kollégium⁹¹). Ezek az intézmények többnyire hátrányos helyzetű és speciális nevelési igényű gyermekek hétköznapi ellátásáról gondoskodnak, azonban oktatási intézménynek és nem személyes gondoskodást nyújtó intézménynek minősülnek, még ha funkciójukat tekintve inkább utóbbihoz állnak közelebb, miután az általános kollégiumokhoz képest a gyermekotthoni rendszerhez közelítő felépítéssel rendelkeznek (például csoportok szerinti elhelyezés van nevelőkkel), mely a finanszírozási nehézségeket okozhat.

Az ENSZ a Gyermekjogi Egyezmény huszadik évfordulója alkalmából (2009-ben) fogadta el a Gyermekjogi Bizottság és a Nemzetközi Szociális Szolgálat (International Social Service, a továbbiakban: ISS) által kidolgozott „Alternatív gondoskodás a gyermekekről” című útmutatót.⁹² A kiadvány kiemeli, hogy a gyermek kiemelése a szükségszerűség elve alapján történhet (ha már más megoldás nincsen), az elhelyezés megszervezése szempontjából az a legfőbb érdeke, hogy a vérszerinti családjához legközelebb kerüljön elhelyezésre, szem előtt tartva a gondozókkal való személyes kötődés kialakításának lehetőségét, megteremtve a stabilitást és állandóságot (megfelelőség elve). Az államoknak elsősorban a szülői gondoskodás megerősítését kell támogatniuk, megelőzve

88 szabolcsszatmarbereg.szgyf.gov.hu/2-uncategorised/64-mateszalka-1-1-1-regi.html (2019.09.20.)

89 A gyermekotthon honlapja: www.wp.kigyk.hu/ A Gyermekközpont a rendszerváltásig gyermekváros formájában működött, mely azt jelentette, hogy a gyermekvároson belül elérhető volt több közszolgáltatás is, mint például oktatási intézmények, posta, vagy éppen üzletek, ez a felépítés felszámolásra került, azonban a gyermekek a gyermekközpont területén lakóotthonokban vannak elhelyezve. A felszámolási kísérlet a médiában jelenleg is nagy port kavart, alapvetően az a fő kérdés, hogy egy nagy intézménynek tekinthető-e elhelyezési szempontból, vagy több kisebb szervezeti egységnek.

90 Az intézmény honlapja: hungaria.xyz/ (2019.09.20.)

91 www.biri.hu/files/Biri%20H%C3%ADrmond%C3%B3%20XI.%20%C3%A9vfolyam%202011.%20j%C3%BAlius.pdf (2019.09.23.)

92 Az útmutató eredeti nyelven itt érhető el: resourcecentre.savethechildren.net/node/5447/pdf/5447.pdf, magyarul pedig az SOS Gyermekfalvi Magyarországi Alapítványa gondozásában: www.sos.hu/wp-content/uploads/sites/6/2018/01/Alternativ-gondoskodas-UTMUTATO-final_1.pdf (2019.09.23.)

a családok szétválasztását (informális gondoskodás). Amennyiben pedig a szétválasztás elkerülhetetlen, mindent meg kell tenni az újraegyesítés érdekében és bátorítani kell a nevelőszülői hálózatok elterjedését; az intézményi gondoskodást pedig minél kisebb létszámmal, kis csoportokban, családi légkörben kell megvalósítani, az utógondozás támogatásával.

Az Eurochild⁹³ európai gyermekvédő szervezeteket összefogó hálózata 2012-ben adta ki átfogó felmérését tartalmazó munkaanyagát „De-institutionalisation and quality alternative care of children in Europe” címmel.⁹⁴ A dokumentum megállapítja, hogy az alternatív ellátások európai összehasonlításának egyik akadálya, hogy eltérő fogalmakat alkalmaznak a tagállamok a bentlakásos intézményekre, ide tartozhatnak a: bentlakásos iskolák, speciális iskolák, csecsemőotthonok, bentlakásos otthonok az értelmi fogyatékossgal élő vagy mozgássérült gyerekek számára, bentlakásos otthonok a magatartási zavarokkal küzdő gyerekek számára, fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetei és az utógondozó otthonok. A kutatás a jó gyakorlatok felsorakoztatása mellett felhívja a figyelmet arra, hogy a gyermek családban történő nevelkedésének támogatása gazdaságosabb és hosszabbtávú befektetés az állami elhelyezés módzatainál, hivatkozva egy 2008-as brit felmérés kimutatásaira.⁹⁵ E szerint egy gyermek heti eltartásának költsége egy állami lakóegységben 4,5-szerese az önálló életvitel, nyolcszorosa a nevelőszülői, 9,5-szerese a családnál/ barátoknál való elhelyezés, és több mint 12,5-szerese a családban maradás költségeinek, valamint nyolc gyermek lenne elhelyezhető nevelőszülőknél egy gyermek állami intézményben való elhelyezésének költségén.

Az útmutató megállapítása szerint az intézménytelenítés folyamata az állami szervek, a helyi közösségek és civil szervezetek koordinált együttműködésével és munkamegosztásával lenne lehetséges, azonban az államok többségében a célzott források és támogatások elosztása nem ezt a logikát követi. Ezzel összefüggésben többek közt az alábbi intézkedésekre van szükség: nemzeti stratégiák kidolgozása, elszámoltathatósági és felelősségi szabályok meghatározása, az intézménytelenítés átültetése a nemzeti jogi szabályozásba és a korai beavatkozást célzó intézmények kialakítása, a hosszútávú befektetések megfontolása és célként való megfogalmazása a szociális intézkedések terén,

93 www.eurochild.org (2019.09.24.)

94 A cím saját fordításban: „Intézménytelenítés és minőségi alternatív ellátások a gyermekeknek Európában”, elérhető: www.openingdoors.eu/wp-content/uploads/2013/05/DI_Lessons_Learned.pdf (2019.09.23.)

95 A felmérés elérhető innen: ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=614&furtherNews=yes (2019.09.23.)

az intézménytelenítés közérdekként való kezelése az állami és hivatalos szervek és a társadalom szintjén, a jó gyakorlatok szakértők általi feltérképezése és felépítésének beépítése az állami szociális intézkedések mechanizmusába, valamint a hatékony civil szervezetek és a társadalom bevonása a folyamatokba, a civil kezdeményezések erősítésével.

Az intézményi ellátásról a közösségi ellátásra való áttéréssel foglalkozó európai szakértői csoport (*European Expert Group on the Transition from Institutional to Community-based Care*, a továbbiakban: EEG⁹⁶) 2012-ben adta ki „Az intézményi ellátásról a közösségi ellátásra való áttérésre vonatkozó közös európai útmutatót”. A gyerekek, a fogyatékossgal élő személyek, a mentális problémákkal élő személyek és az idősek intézményi ellátásáról a családi és közösségi alternatívákra való tartós áttérés végrehajtásáról és elősegítésének főbb alapelveit tartalmazza.⁹⁷ Az útmutató kutatásokkal támasztja alá, hogy az intézményekben nevelkedő gyermekek fejlődési nehézségekkel küzdenek a családban vagy nevelőszülőknél nevelkedő társaikhoz képest, a tünetek a testi fejlődés és motoros készségek, az agyi fejlődés, az érzelmi kötődés, a mentális, nyelvi és pszichés készségek területén is jelentkeznek, miután a gondozókkal való viszony az egyéni kapcsolathoz képest korlátos lehetőségekkel bír. A dokumentum az intézmények kiváltásának gazdaságosság mellett a prevencióra és az intézményi keretek között élők társadalomba való visszavezetésének fontosságára is kitér, mely során a jogi keret megváltoztatása, az ellátórendszer kapacitásának bővítése és a közösségek megerősítése szükséges. A gyermekeket érintő elhelyezési formák tekintetében az örökbefogadás ösztönzését, a nevelőszülői ellátás kiterjesztését és a gyermekotthonok lakásotthonokkal történő kiváltását emeli ki.

Magyarországon 2009-ben indultak el a fogyatékkal élők bentlakásos intézményeinek kiváltását célzó kormányzati törekvések, amelyek a későbbiek folyamán kiterjedtek az egyéb bentlakásos intézményekre, így a gyermekvédelemre is.⁹⁸ A folyamatot jelenleg az EFOP 1.9.1 TÁRS projekt keretein belül dolgozzák ki és valósítják meg.⁹⁹

96 Az EEG működése az Európa 2020 stratégiához illeszkedik, bővebben lásd: deinstitutionalisation.com/, továbbá ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester_en (2019.10.01.)

97 Eredeti nyelven elérhető: deinstitutionalisationdotcom.files.wordpress.com/2018/04/guidelines-final-english.pdf Magyar nyelven: deinstitutionalisationdotcom.files.wordpress.com/2018/04/common-european-guidelines_hungarian-version.pdf (2019.10.01.)

98 Bővebben lásd: www.tamogatoweb.hu/letoltes2019/kivaltas_koncepci%C3%B3_2019.pdf (2019. 10.18.)

99 A program felépítését részletesebben lásd: <https://fszk.hu/szakmai-tevekenysegek/>

„A gyerekek életében egész olyan sor környezeti tényező van, amely, bár a szó hagyományos értelmében nem minősül traumának, mégis károsan hat az agy fejlődésére. A rendelkezésünkre álló adatok közül egyre több utal arra, hogy a gyerekek egészséges fejlődését leginkább az elhanyagolás veszélyezteti, vagyis ha a szülő vagy gondozó érzéketlen a gyermek igényei iránt. A gyerekkori, különösen a csecsemőkori elhanyagolást az idegrendszer súlyos fenyegetésként éli meg. Kutatók szerint az elhanyagolás hosszú távon több kárt okozhat a gyermeknek, mint a fizikai abúzus.”¹⁰⁰

Ennek fényében is kikövetkeztethető, hogy a veszélyeztető körülmények száma szinte végtelen lehet, és a szülők mellett az egyéb gondoskodási formák is nagy szerepet játszanak a gyermek egészséges fejlődésének alakításában. Összességében elmondható, hogy „a gyermekvédelem rendszerét annak különböző szintjein együttesen szükséges fejleszteni, mivel csak rendszerszemléletben tud hatékonyan működni. Az egyes alrendszerek és szolgáltatások között nincsen hierarchikus viszony, szakmai értelemben vett presztízskülönbség, azok nem egymással versengő értékekre épülnek, hanem más-más rendszerfunkciót töltenek be a gyermekek jól-létének és védelmének, a családok támogatásának széles körű biztosítása terén”.¹⁰¹

4. Jó gyakorlatok

A civil szervezetek bevonása körében felmerülnek felelősségi és szabályozási kérdések az önkéntesek által végzett munka tekintetében. Bíró Endre szerint a fő problematikák az alábbiak (amelyek leginkább a szakellátásban élő gyermekek esetében jelennek meg): az intézményi felügyelet alatt álló gyermekek által elkövetett jogsérelemért viselt jogi felelősség a gyermek felügyeletének „rábízása”, az intézményi felügyelet alatt álló gyermekek bekövetkező jogsérelméért (például baleset, sérelmükre elkövetett bűncselekmények) viselt jogi felelősség problematikája, a kifejezett törvényi felhatalmazás problematikája (azaz annak kérdése, mely esetekben és intézménytípusoknál vonhatók be önkéntesek), a belső jogi (például házirendi) szabályozás problematikája, az önkéntes foglalkoztatásra irányadó kizáró okok,¹⁰² a képesítési előírások, a

intezmenyi-ferohely-kivaltas/tars-projekt-efop-1-9-1/ (2019. 10.18.)

100 TOUGH, Paul: *Adjunk esélyt a gyerekeknek! Hogyan segítsük a hátrányból indulókat?* Budapest, HVG Könyvek, 2018., 32-33.

101 RÁCZ Andrea (szerk.): *Átmeneti ellátások fejlesztési lehetőségei a gyermekvédelem különböző szegmenseiből*, Budapest, Rubeus Egyesület, 2018., 209.

102 A Gyvt. irányadó rendelkezését egy 2018-as törvénymódosítás hatályon kívül helyezte

meghatározott jogviszonyhoz kötött tevékenységek és a gyermek mindenkifeletti érdekében álló legjobb megoldás elmulasztásáért való felelősség.¹⁰³ E kérdésekre alkalmazandó egységes iránymutatás (pontosabban a szabályozás) hiányában és az esetleges veszélyektől féltre sok intézmény tartózkodik a civil szervezetekkel való együttműködéstől. Még ha az aggodalmaknak lehet is racionális alapja, ez a tendencia azt is jelenti, hogy sok hatékony projekt szeparáltan működik, anélkül, hogy a gyermekvédelmi intézmények ismernék működésüket, ez pedig ahhoz vezet, hogy sokan maradnak az állami szféra kapacitás- vagy erőforráshiánya miatt segítség nélkül, amelyet a civil szervezetek orvosolhatnának. Az állam és a civil szervezetek együttműködését tovább nehezíti, hogy a jogi szabályozás a közhasznú tevékenységek keretét és formáit írja elő és ellenőrzi (mint a pénzügyek, kapcsolatteremtés módja állami szervekkel), ahelyett, hogy a civil erőforrások állami bevonásának, felhasználásának folyamatának adnának keretet.¹⁰⁴

A jó gyakorlatok körében elsősorban civil szervezetek projektjeinek a bemutatására kerül sor – a teljesség igénye nélkül. E tevékenységeket több szempont alapján is lehet csoportosítani (célcsoport, területi jelenlét, tevékenységi kör stb.), azonban a személyesség elvét figyelembe véve két fő irány szerinti bontásban történik a tárgyalásuk: a mentorálást tartalmazók és a gyermekvédelmi szakemberek képzését, szupervízióját szem előtt tartó programok szerint. Ahogy a statisztikákból kiderült, a legtöbb gyermekvédelmi problémával rendelkező gyermek hátrányos helyzetű is egyben, akiknek nagy százaléka pedig roma származású; így kifejezetten roma-specifikus kezdeményezések is helyet kapnak a felsorolásban, előrebozsátva, hogy elemeik hasznosíthatók lehetnek a nem-roma hátrányos helyzetű gyermekek integrációját tekintve is.

(addig a gyermekjogi képviselőre vonatkozó kizárási okokhoz igazodott), ugyanakkor az önkéntesek alkalmazásának kérdése aktuális, miután kevés civil szervezet használ szűrési-kiválasztási rendszert.

103 BÍRÓ Endre: *A civil forrásbevonás lehetőségei a gyermekjóléti és gyermekvédelmi tevékenységben és a gyermeki jogok biztosításában*. In: SOMFAI Balázs (szerk.): Ünnepi tanulmánykötet Filó Erika kandidátus egyetemi docens 70. születésnapjára. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2010, 77-108.

104 BÍRÓ Endre: *Nonprofit Szektor Analízis. Civil szervezetek jogi környezete Magyarországon*. Budapest, EMA Egyesület, 2002, 75-76.

4.1. Mentorprogramok

A legtöbb projekt a mentorálás kiépítésében látja a leghatékonyabb megoldást,¹⁰⁵ e programok legnagyobb részét a család funkcionális működését próbálják elősegíteni oly módon, hogy a családok, gyermekek szükségletei szerint alakítják a mentorálást.

4.1.1. Bagázs

Talán az egyik legnagyobb méreteken működő civil szervezet a Bagázs Közhasznú Egyesület¹⁰⁶ amely az Iskolai Közösségi Szolgálat felhasználásával egy mentorprogramot hozott létre a bagi roma telepen, és immár egy komplett telepelfszámoló programmá nőtte ki magát, módszereiket más településekre is kiterjesztve (például Dány). Nem csupán a gyermekeknek szerveznek foglalkozásokat, vagy korrepetálják őket tanulmányaikban, hanem ügyelnek arra is, hogy minél több, a szabadidő hasznos eltöltésére szolgáló tevékenységeket nyújtsanak a telepen élőknek korosztályok szerint többeknek is, így működtetnek baba-mamaklubot, férfiklubot is, segítve ezzel a felzárkózást, illetve felnőttek számára az alapfokú iskolai végzettség vagy szakma megszerzését is támogatják, és adósságkezelő programot is működtetnek. A mentorok közt a program által sikeresen elért romák is végeznek segítő munkát saját közösségeik felé.

4.1.2. Tanítsunk Magyarorszáért

Az Innovációs és Technológiai Minisztérium (a továbbiakban ITM) 2018-ban indította útjára a Tanítsunk Magyarorszáért¹⁰⁷ programot és felel annak teljes koordinációjáért. A célcsoport a kistélepülésen élő általános iskolás diákok, akik mellé mentorokat jelölnek ki, akik civil szervezetektől és a program egyéb szakembereitől kapnak képzéseket, és a korrepetálás mellett egyéb közösségi programokat is szerveznek. A program négy részből áll: egyetemi mentorprogram, középiskolás mentorprogram, HÖÖK-mentorprogram és a

105 Bővebben lásd: PAPP Krisztina: *Mentorprogramok szakmai tapasztalatai a mentori támogatáson keresztül: hasznosulás, hasznosíthatóság*. In: RÁCZ Andrea (szerk.): *Szülői kompetenciafejlesztést célzó programok a gyermekjóléti szolgáltatások tárházában*. Budapest, Rubeus Egyesület, 207-213.

106 Bővebben lásd az egyesület saját honlapján: www.bagazs.org/hu/ (2019.10.24.)

107 Bővebben információkat a Tanítsunk Magyarorszáért honlapja tartalmaz: tmo.gov.hu/, tmo.gov.hu/hu/page/program (2019.11.03.)

vállalati mentorprogram. A projekt jó példája az állami szféra, a civil szervezetek és a társadalom összefogásának.

4.1.3. Biztos Kezdet Gyermekház

A Biztos Kezdet Gyerekház¹⁰⁸ az angliai Sure Start¹⁰⁹ kormányzati program átültetése, amelynek „célja a szocio-kulturális hátrányokkal küzdő, elsősorban a hátrányos helyzetű, vagy halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek egészséges fejlődésének biztosítását támogató, fejlődési lemaradását kompenzáló, a szülői kompetenciákat erősítő, a szülő és különösen az óvodás kort még el nem ért gyermek számára együttesen biztosított társadalmi felzárkózást segítő prevenciós szolgáltatás biztosítása” azzal, hogy „a gyermek és család sikeres társadalmi integrációja érdekében együttműködik különösen a gyermekjóléti szolgálattal, a védőnői szolgálattal, az óvodával, egyéb gyermekintézménnyel, valamint szükség esetén a jelzőrendszer egyéb tagjaival”.¹¹⁰ Kifejezetten a kulturális különbözőségek tiszteletben tartásával segítenek a szülőket megtanítani a gyermeknek legmegfelelőbb nevelési módszer megtalálására, a gyermekeknek pedig fejlesztő játékokat biztosítanak, jelenleg negyvenhárom településen működnek hazánkban. Azonban a multikulturális nevelés nem valósul meg teljesen (azaz magyar szülők ritkán aknázzák ki a Gyerekház programjait), ugyanakkor a program eredményesnek mondható, mivel a segített családok gyermekei óvodára alkalmas állapotban kerülnek a köznevelésbe, és a szülők is hatalmas lépéseket tesznek a nevelés művészetének elsajátításával. A gyerekházakat a Gyvt. a nappali ellátások körében tartja számon.

4.1.4. Unitut – a hiányzó mentor

Az egyedülálló kezdeményezések közt említhető a diszkrimináció ellen főként a humor eszközeivel fellépő, roma fiatalok által működtetett Roma News Production által létrehozott, a hátrányos helyzetű gyermekek továbbtanulását célzó „Unitut – a hiányzó mentor” projekt.¹¹¹ A program digitális eszközökkel és

108 Dió Zoltán – Eszik Zoltán - NAGYNÉ VARGA Ilona – SIDLOVICS Ferenc - SZOMOR Éva: *Biztos Kezdet Füzetek 1.*, Budapest: Jász-Nagykun-Szolnok megye Esély Szociális Közalapítványa Regionális Szellemi Forrásközpont, 2006

109 Bővebben lásd az angol kezdeményezés honlapján: nidirect.gov.uk/sure-start-services (2019.11.03.)

110 Gyvt. 38/A. § (1), (2).

111 A Roma News Production tevékenységeit a <http://romanews.hu/> tartalmazza, az Unitut

egy YouTube csatorna létrehozásával nyújt információkat közérthető módon a felsőoktatás rendszeréről (mint például a felvi.hu rendszerének működése), az elérhető ösztöndíjprogramokról, valamint a főbb szakokat és hivatásokat főként roma, szakirányú főiskolai és egyetemi hallgatók vagy friss diplomások mutatják be. Az online tér lehetővé teszi, hogy nagy számú célközönséghez juthassanak el a szükséges információk. A program hatásmérése alapján a videók körülbelül 5000 főhöz jutnak el, a kezdeményezők szerint: „azok a pályaválasztási weboldalak, amelyek a felsőoktatással kapcsolatos információkat gyűjtik össze, kevés hangsúlyt fektetnek azon programok bemutatására, amelyek roma diákoknak szólnak. Emellett nehézséget okoz, hogy az ilyen típusú honlapoknak a nyelvezete nagyon bonyolult az olyan cigány fiatalok számára, akik ezekkel a szakkifejezésekkel először találkoznak”.¹¹²

4.2. Szakmai képzéseket és szupervíziót tartalmazó programok

4.2.1. Romani Early Years Network (REYN)

A nemzetközi szakmai hálózat célja, hogy a 0-3 éves korú roma gyerekekkel foglalkozó szakemberek igényeit felmérje és így a szakmai fejlődésükhöz megfelelő segítséget tudjon nyújtani (főleg képzések és tréningek által) és elősegítse a szakmán belüli kapcsolatok kialakítását, ápolását.¹¹³ A nemzetközi hálózat 2012-ben alakult, a magyar alhálózata pedig 2014-ben. A régióban első körben Magyarország, Szlovákia és Szlovénia kapott lehetőséget ezek létrehozására. A magyar alhálózat olyan szakemberekkel dolgozik, akik közvetlenül foglalkoznak a roma gyerekekkel, rendkívül fontosnak tartva, hogy minél több roma tagja is lehessen a REYN-nek.

4.2.2. Ágota Alapítvány

A gyermekotthonokkal kapcsolatos tevékenységek körében az egyik legkiterjedtebb az ÁGOTA® Alapítvány,¹¹⁴ amely mind az állami gondoskodásban élő gyermekeket, mind a velük dolgozókat törekszik megszólítani, nyári táborok,

csatorna elérhetősége: youtube.com/unitut (2019.11.04.)

112 Az adatokat tartalmazó munkaanyagot a Roma News Production tagjai bocsátották rendelkezésemre.

113 Bővebb információk a szervezet honlapján érhetők el reyn.hu/

114 Bővebben lásd az alapítvány saját honlapján: agotalapitvany.hu/hu/alapitvanyrol (2019.09.17.)

szakmai képzések és konferenciasorozatok szervezésével, felhasználva az alapító, Kothencz János által kidolgozott KÁSZPEM® Módszert (azaz a Kothencz-féle ÁGOTA® Szenzitív Pedagógikoterápiás Módszert).¹¹⁵ Emellett az alapítvány gyermekotthoni hálózatot is fenntart.

4.2.3. Vásáry Tamás Alapítvány

A Vásáry Alapítvány¹¹⁶ egyfelől mentorprogramot működtet gyermekotthonos gyermekek számára, megfogalmazásuk szerint: „a gyermekotthonban nevelkedő gyermekek mintát találnak a biztonságos kötődésű emberi kapcsolatokra. Egy ilyen minőségi kapcsolat pedig megfelelő bázis a realisabb önértékelés kialakításához, az együttműködési, a döntési, a kontroll és pályaidentitási készségek fejlődéséhez. Egy tapasztalt mentor segítségével a gyerekek személyiségfejlődésüket, valamint szociális készségüket fejlesztő élményekhez és tapasztalatokhoz juthatnak, mindezt biztonságos kapcsolati és szakmai keretben”. Másfelől pályakövető és mentálhigiénés programmal is segíti a gyermekeket. A szervezet másik célcsoportja a gyermekotthonokban dolgozó szakemberek megtámogatása, amelyet szupervíziós alkalmakkal és tréningekkel valósít meg: „a szupervízió célja a szakmai kompetencia növelése, a kooperáció és a hatékonyság fejlesztése. Elősegíti az intervenciós lehetőségek tudatosítását, és támogatja a kapcsolatok és munkaköri rendszerek hatékony együttműködését. A szupervíziós ülések kétheti vagy havi rendszerességgel történnek, vagy csoportos, vagy egyéni formában”.

5. Összegzés

A szűk értelemben vett gyermekvédelem a védelemre szoruló gyermekek felé irányuló állami és társadalmi tevékenységet foglalja magában. A gyermekvédelmi ellátások a gyermekjóléti alapellátásban és a gyermekvédelmi szakellátásban öltenek testet, az intézkedések és beavatkozások tartalmát pedig a *veszélyeztetettség* mértéke határozza meg. A gyermekvédelmi problémáknak és a veszélyeztetettségnek a fogalmi kidolgozása azonban még nem történt meg egységesen, amely egyfelől nagyobb ügyszámhoz is vezet, másfelől pedig ahhoz, hogy a célzottabb és hatékony segítségnyújtást a gyermekek

115 A módszertani füzetek elérhetők: www.agotaalapitvany.hu/uj/hu/bemutakozas/kaszpem_kezikonyvek (2019.11.03.)

116 Bővebben lásd az alapítvány saját honlapján: vasarytamasalapitvany.hu/ (2019.11.03.)

adott esetben később kapják meg. Így kulcsfontosságú lenne az egységes módszertan kidolgozása és alkalmazása (a jogi szabályozás szintjéről indulóan) a veszélyeztetettség kapcsán. „A veszélyeztetett és védelembe vett gyerekek, valamint a rossz iskolai mutatókkal rendelkező tanulók helyzetére a helyi antiszegregációs helyzetelemzések világítottak rá pontosabban. Az eredmények azt mutatják, hogy ezeknek a kiemelt figyelmet érintő gyerekeknek a száma jelentősen felülreprezentált a rossz lakhatási körülmények, szegregátumokban élők körében. A gyermekek általánosan rosszabb helyzete, a szegénység és nélkülözés mellett jogaik is gyakran sérülnek, melyre a hazai civil és nemzetközi szervezetek is folyamatosan felhívják a figyelmet.”¹¹⁷ 2014 óta a szolgáltatásokat érintő jogszabály-módosításoknál az a tendencia figyelhető meg, hogy bár „olyan területeket érintenek, ahol indokolt a fejlesztés. Kérdés azonban, hogy önmagában a jogszabályi keretek módosítása elegendő-e a szolgáltatások hatékonyabb működésének, elérhetőségük javításának elősegítésében”.¹¹⁸

A *személyesség-modell* a gyermekvédelemben a *terminológia*, az *intézménytelenítés* folyamatában és a *személyes kapcsolatok kiépítésén alapuló segítő viszonyokban* jelenik meg elsősorban, mintegy rendező elvként.

A személyes gondoskodást nyújtó ellátások körében az átmeneti gondozási formák és a nevelésbe vétel különböztethető meg. A nemzetközi ajánlások egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a gyermekotthonban nevelkedő gyermekeket érintő fejlődési nehézségekre tekintettel a bentlakásos intézmények *kiváltására* szolgáló megoldásokra a *de-institucionalizáció* jegyében, e körben a *család- és gyermekbarát szociális szolgáltatások* megerősítését, a *megelőzést* és a gyermek családban történő nevelkedését célzó intézkedések elsődlegessé tételét javasolják az állami, civil és társadalmi összefogáson alapuló *koordinált programok* és stratégiák kidolgozásával.

Az intézménytelenítés nemzetközi szinten – az ENSZ és az EU által kidolgozott útmutatók alapján – követelményként jelenik meg az államok számára, amelyet mind a gyakorlati szakemberek bevonásával, mind a társadalmi összefogás megszervezésével szükséges megszervezni koordinált munkamegosztás alapján. Azonban a bentlakásos intézmények dolgozói kettősséggel állnak a folyamathoz: azt ugyan belátják, hogy a nagy intézmények rendszere nem a leghatékonyabb a személyes gondoskodás nyújtása terén, azonban a lehetséges

117 VARGA Aranka (szerk.): *Esélyegyenlőség a mai Magyarországon*, Pécs, Pécsi Tudományegyetem BTK NTI, 2013, 135.

118 BASS László – DARVAS Ágnes (szerk.): *Civil jelentés a gyerekesélyekről 2014-2017*. Budapest, Gyerekesély Közhasznú Egyesület, 2018, 171.

megoldásokat nem látják, sem a szerepüket a folyamatban, állásukat féltik.¹¹⁹

Bár a Gyvt. a szakellátást tekintve az *intézményi elhelyezést* illetően a nemzetközi tendenciáknak nagyrészt megfelel azzal, hogy a nevelőszülői elhelyezést teszi elsődlegessé, valamint megindult a gyermekotthonok lakásotthonokkal történő kiváltása, a gyakorlati megvalósulás eltéréseket mutat, amely részben a szakemberi, a nevelőszülői és az intézményi erőforrás hiányából fakad. Az ombudsmani jelentések gyakran számolnak be eszközöket érintő hiányosságokról és szakemberhiányról, a férőhelyek hiányáról, illetve az intézmények elhelyezkedésének elszigeteltségéről, amely nehezíti a gyermekek társadalmi beilleszkedésének esélyeit.¹²⁰ Fontos, hogy a gyermekotthonok, lakásotthonok olyan településeken működjenek, amelyek befogadóak, pozitívumként értékelik a gyermekotthon adta új munkalehetőségek létesülését, továbbá infrastruktúrával rendelkeznek (mint például a köznevelési intézmények, pedagógiai szakszolgálatok).¹²¹ Mindemellett pedig szükséges lenne a gyermekvédelmi hivatás presztízsének emelése is.¹²²

Általánosságban pedig elmondható, hogy a kiemelés kockázatával fenyegetett családok megsegítésére kevesebb intézkedést tartalmaz a gyermekvédelmi tárgyú szabályozás. Megerősítésre szorulnak továbbá az *átmeneti – alternatív gondozást nyújtó intézmények* és felmerül a *bentlakásos iskolák* szabályozásának és az ellátások közti elhelyezésének kérdésköre is, amelyek funkciójukat tekintve az átmeneti gondozás intézményeihez tartozva lépcsőt képezhetnének az időszakos- vagy szakellátásban történő elhelyezés között.

A kisebb, családasabb intézmények mellett legalább ugyanilyen jelentőségű a gyermekekkel foglalkozó *szakemberek rátermettségének, képzettségének növelése* és az állandóság biztosítása céljából a pályán tartása. Ennek érdekében elengedhetetlenek a célzott képzések és a *szupervíziós* foglalkozások tartása, a rekreáció támogatása, továbbá a versenyképes bérek biztosítása.¹²³

119 BUGARSZKI Zsolt - ESZIK Orsolya - SZENTKATOLNAY Miklós - SZIKLAI István: *A nagy létszámú intézmények kitagolása és az önálló életvitel támogatása Magyarországon*. Budapest, ELTE Társadalomtudományi Kar - Soteria Alapítvány, 2010-2011

120 Lásd például: az AJB-276/2019. számú jelentés, továbbá az AJB-2648/2015. számú jelentés, és az AJB-746/2015. számú jelentés.

121 BÜKI Péter: A gyermekvédelmi szakellátás differenciálása, egyéni igények kielégítése. In: RÁCZ Andrea (szerk.): *A gyermekvédelem megújulási alternatívái*. Budapest, Rubeus Egyesület, 2015, 155-166.

122 RÁCZ Andrea: *Jó szülő-e az állam? Fejlesztési igények a gyermekvédelmi szakellátás professzionalizációjáért*. RÁCZ Andrea (szerk.): *Jó szülő-e az állam? A corporate parenting terminus gyakorlatban való megjelenése*. Budapest, Rubeus Egyesület, 2014, 215-245.

123 Domszky András: *A gyermekvédelmi rendszer alakulása és a képzés összefüggései*.

A jó gyakorlatok körében sok civil szervezet jár olyan példával elől, amelyeknek a gyermekvédelmi szolgáltatásokkal való összekapcsolása a rendszer hatékonyabbá tételét eredményezné, azonban az együttműködés lehetőségeire a jogi szabályozás nem ad átfogó iránymutatást.¹²⁴ A programok sikerességének kulcsa, hogy a helyi közösség elfogadja a szervezetek önkénteseit és munkatársait.¹²⁵ A civil szervezetek leginkább a mentorprogramokban leképeződő személyes kapcsolatok kialakításával segítik a hátrányos helyzetű gyermekeket és családjaikat, ezáltal hozzájárulva a családban történő nevelkedés elősegítéséhez, valamint a családi diszfunkciók leküzdéséhez, ezáltal a helyi közösségek erősítéséhez. Emellett léteznek a szakemberek segítségét, képzését és szupervízióját és tapasztalatcseréjét is elősegítő kezdeményezések, melyek szintén hiányt pótolnak a gyermekvédelmi szakemberek körében. Látható, hogy többféle pedagógiai (a hagyományostól az alternatív módszereken át), szakmai, elméleti stb. megfontolások alapján kialakított projektek egyaránt lehetnek sikeresek, a kulcs a személyes kapcsolatokban és a szervezetek hatékony működésében van.

Összességében az mutatkozik meg, hogy a hátrányos helyzetű és a veszélyeztetett gyermekek helyzetén *a célzott, többszereplős* (állami, civil, társadalmi összefogáson alapuló) *kezdeményezések* nyújtanak hatékony megoldást, amelyhez a jogi keretek átalakítása mellett szükséges a finanszírozás biztosítása is állami és pályázati forrásokból. A kutatásból az derült ki, hogy a személyesség elvének érvényesítése ebbe az irányba mozdítja el a gyermekvédelmi rendszer működését, amely folyamat sikerességéről a következő években vonhatunk le következtetéseket. Ehhez hasznos lehet a gyermekvédelmi *evaluációs módszerek*¹²⁶ egységesítésének kidolgozása és alkalmazása.

A családok megsegítését, a gyermekek családban történő nevelkedését célzó programok nem csupán gazdaságosabbak, hanem hosszabb távon megoldhatják a veszélyeztetett csoportok problémáit és azok újratermelődését. E kezdeményeseknek szükséges, hogy a gyermekek megsegítését többdimenziós szemszögből vizsgálva, komplex szakmai programok kidolgozásával ériék el.¹²⁷

Kapocs, XII. évf. 3. sz. 10-19.

124 BAKOSI Tamás: Szektorok közti együttműködés, avagy miért lehet hasznos a köz- és civilszféra összefogása? *Kapocs* XIII. évf. 3. szám., 58-62.

125 DARVAS Ágnes – FERGE Zsuzsa: *Gyerekesély programok kistérségi alkalmazása. A gyakorlat dilemmái és tanulságai*. Budapest, Gyerekesély Közhasznú Egyesület, 2013.

126 Lásd: RÁ CZ (2016) i.m.

127 DARVAS Ágnes: *Komplex programok, szakmai szolgáltatások, szakmai munka és képzési*,

Bízunk abban, hogy a közeljövőben a gyermekvédelmi ellátórendszer el tud mozdulni ebbe az irányba, gyakorlati eredményeket is felmutatva.

továbbképzési szükségletek. RÁCZ Andrea (szerk.): Szülői kompetenciafejlesztést célzó programok a gyermekjóléti szolgáltatások tárházában. Budapest, Rubeus Egyesület, 2018, 54-70.

